

Моделі вираження посесивного результативного пасиву в українській мові

Ljudmila Popović
University of Belgrade, Serbia

Abstract In Ukrainian, the possessive resultative passive is represented by subject constructions that are comprised of the verb *maty* (to have) and passive participle (e.g. *maju zapysani pisni* 'I have written songs', *mala naskladano troxy hroshey* 'she had saved some money' etc.). These constructions, which are a grammatical norm in West Slavic, Macedonian, and Bulgarian, are an innovation in Ukrainian that has not been investigated enough. In this paper three models of the possessive resultative passive construction are differentiated. The degrees of their presence in Ukrainian are different. My linguistic data shows that some varieties of the possessive resultative passive construction are productive in the colloquial language, as well as in the electronic and technical discourses in Ukrainian.

Keywords Possessive. Resultative. Passive. Subject construction. Ukrainian.

Summary 1 Результативні конструкції. – 2 Моделі конструкцій посесивного результативного пасиву (ППП). – 3 Висновки.

The present article was previously published in: Popović, L. (2016). "Моделі вираження посесивного результативного пасиву в українській мові". *Grammatical Studies: A Collection of Scientific Works*, vol. 2. Vinnytsia: National University of Donetsk.

Peer review

Submitted 2016
Accepted 2016
Published 2022-12-15

Open access

© 2022 Popović | 4.0

Citation Popović, L. (2022). "Моделі вираження посесивного результативного пасиву в українській мові". *Balcania et Slavia*, 2(2), [1-18] 153-170.

DOI 10.30687/BES/2785-3187/2022/02/004

1 Результативні конструкції

Результатив як дієслівна форма означає стан предмета, який є наслідком попередньо виконаної дії (Недялков 1983, 7). Зміни стану, про який іде мова, найчастіше зазнає об'єкт дії, тому результатив у слов'янських мовах переважно формують від перехідних дієслів. Такий тип результативу відомий під назвою об'єктний результатив:

- (1) *Водій зачинив двері. Двері **зачинені**.*
- (2) *Учень виконав завдання. Завдання **виконане**.*

Проте в науковій літературі, з самого початку дослідження цього питання, виділено ще один тип результативу – суб'єктний (Недялков 1983, 9). Якщо йдеться про суб'єктний результатив, суб'єкт нового стану, що виник внаслідок попередньо виконаної дії, співпадає з агенсом цієї дії, напр.:

- (3) ***Вона має фарбоване волосся** (← Вона фарбувала волосся).*
- (4) ***Я маю написану цілу роботу про це** (← Я написала цілу роботу про це).*

Приклади підтверджують, що суб'єктний результатив найчастіше вказує на зміну стану об'єкта, що є частиною самого суб'єкта, див. (3), або перебуває у власності суб'єкта, див. (4), відтак цей результатив ще називають посесивним (Недялков 1983, 52-3).

Відношення приналежності в суб'єктних конструкціях найчастіше виражено дієсловом *мати*, тому такий тип посесивності умовно називають “*havege*”. Суб'єктні посесивні конструкції розвинені в західнослов'янських мовах, але регулярно функціонують і в південнослов'янських – словенській, македонській, болгарській. Деяко рідше вони з'являються в сербській мові, пор.:

- (5) (словац.) *X uvaril polievku. Polievka je uvarená. Otec má polievku. **Otec má polievku uvarenú*** (Недялков 1983, 19).
- (6) (серб.) *X je skuvaо ручак. Ручак је скуван. Отац има ручак. **Отац има скуван ручак*** (Поповић 2014).

Прикладом несуб'єктних пасивно-результативних конструкцій можна вважати речення з посесивним давальним відмінком в сербській мові, див. (7), або родовим відмінком з прийменником *у(в)* у східнослов'янських мовах, див. (8):

- (7) (серб.) *Детету је лице умивено.*
 (8) (рос.) *У меня работа выполнена.*

Посесивний результатив може вказувати і на об'єкт, що є власністю агенса, який над ним виконує дію, але цей об'єкт не становить частини “розщепленого” суб'єкта, а може просто перебувати в його власності або знаходитись на доступному для суб'єкта місці, напр.:

- (9) *Він носить записник у кишені. (← Він (хтось) поклав записник у свою (його) кишеню).*
 (10) *Я маю цю картину у своїй колекції. (← Я (хтось) придбав цю картину для своєї (моєї) колекції).*

У випадку прикладів (9) та (10) йдеться про розширення лексичної бази посесивного результативу (Недялков 1983, 18), де цю форму внаслідок лексичних характеристик дієслова-предиката або самого об'єкта віддалено від первинної передумови пасивної посесивної результативності, яка полягає в тім, що об'єкт попередньої дії переходить у суб'єкт вторинного, себто зміненого, стану. Такі конструкції (див. 9, 10) не будемо надалі розглядати в цій статті.

На позначення посесивної результативності використовують також терміни *посесивний перфект* (Grickat 1961; Пипер та ін., 2005, 693) або *посесивно-результативна конструкція* (Номати 2007).

У цій роботі надаємо перевагу терміну, що ввійшов до вжитку в чеськім мовознавстві – *посесивний результативний пасив* (Papevová 2013), оскільки в ньому заакцентовано три типи відношень, ключових і для відповідних українських конструкцій.

У суб'єктних результативних конструкціях об'єкт, на який була спрямована дія, спочатку переходить у суб'єкт і тільки після цього входить у посесивну конструкцію, де вказує на об'єкт володіння при предикаті посесивної наявності:

- (11) *Марія причесала волосся. → Волосся причесане. → **Марія має причесане волосся.***

У несуб'єктних результативних конструкціях об'єкт, над яким попередньо здійснено дію, виконує функцію підмета у синтаксичній будові кінцевої конструкції. Йдеться про класичну пасивну конструкцію, в якій відбувається перехід логічного об'єкта в граматичний суб'єкт, а агенс, якщо він співпадає з посесором, пересувається на позицію непрямого додатка:

- (12) *Марія причесала волосся.* → *Волосся причесане.* → **Волосся у Марії причесане.**

У суб'єктних результативних конструкціях сербської мови (див. б) вживають дієприкметникові форми, утворені від перехідних дієслів, переважно¹ доконаного виду, що теж схиляє до вибору терміна *посесивний результативний пасив*, тимчасом як у македонській мові у відповідній конструкції можуть бути дієприкметникові форми неперехідних дієслів: *има дојдено*,² так що в цьому випадку краще говорити про *посесивний перфект*. Йдеться про складні семантичні взаємовідношення між суб'єктом результативного стану, агенсом дії, що призвела до зміни ситуації, посесором та об'єктом володіння.

Опису посесивно-результативних конструкцій у слов'янських мовах присвятив чимало праць відомий японський славіст Мотокі Номаті³ (Nomachi 2004; 2005; 2006; 2008; Номаті 2007; Номаті 2007). Свої дослідження науковець переважно засновував на матеріалі польської (Номаті 2007), словенської (Nomachi 2004, 2005), словацької (Номаті 2007) та кашубської (Nomachi 2008) мов, тобто тих, що належать до типу мов *habere*, коли йдеться про вираження посесивних відношень. Українська мова, подібно до сербської, належить до мов, перехідних між типами *habere* та *esse*, названих так за латинськими відповідниками дієслів, що беруть участь у вираженні посесивного відношення, пор.:

- (13) **Я маю брата** (тип *habere*). **У мене брат** – *інженер* (тип *esse* – посесивне значення родового відмінка з прийменником *у/в*).
- (14) (серб.) **Имам брата** (тип *habere*). **Брат ми је инжињер** (тип *esse* – посесивне значення давального відмінка без прийменника).

1 Окремі дієслова недоконаного виду вказують на зміну стану завдяки своїй результативній семантиці, тому в поодиноких випадках можна утворювати конструкції РРП з пасивними дієприкметниковими формами таких дієслів, напр.: (серб.) *Он има штампану књигу*, тощо.

2 Наявність дієприкметникових форм неперехідних дієслів у конструкціях пасивного перфекта в македонській мові науковці пояснюють впливом інших балканських мов, зокрема арумунської (Topolińska 2008, 325).

3 Окрім вказаних праць, Мотокі Номаті опублікував англійською мовою текст лекції про посесивний перфект в сербській мові, прочитаної 2012 року в Чиказькій університеті. Користуючись нагодою, висловлюю вдячність авторові за можливість ознайомлення з текстом лекції, що являє собою розширений та доповнений варіант статті про сербський посесивний перфект (Nomachi 2006), а також за доступ до інших студій науковця, які він надав у розпорядження авторові цієї статті.

В українській мові, подібно до сербської, посесивна результативність виражається на морфосинтаксичному рівні, див. (Nomachi 2006; Поповић 2014).

Сферу функціонування посесивних результативних конструкцій з дієсловом *мати* в українській мові обмежено адміністративним стилем, технічним дискурсом, а також розмовною мовою (переважно в західних регіонах України). У зазначених працях М. Номаті висловлює припущення про те, що посесивно-результативні конструкції з дієсловами із семантичної групи *habere* у слов'янських мовах є результатом впливу інших, переважно германських та балканських, мов. Саме тому, на думку вченого, вони найпоширеніші там, де був наявний тривалий контакт з німецькою мовою (в кашубській, словенській, словацькій) або з балканськими мовами (напр., в македонській).⁴

У зазначених дослідженнях, однак, не знаходимо відповіді на питання, наскільки притаманні конструкції результативного пасиву мовам з перехідним статусом вираження посесивності, тобто тим, у яких її виражають як за допомогою *esse*, так і шляхом використання дієслів з семантичної групи *habere*. Чи можна виокремити в них специфічні семантичні та стилістичні ознаки посесивно-результативних конструкцій? У яких відношеннях перебувають суб'єктний (з дієсловом *мати*) тип конструкції та не-суб'єктний (з посесивним родовим або давальним відмінком)? Чим саме мотивовано вибір однієї з конструкцій? Які ще дієслова з групи *habere*, окрім дієслова *мати*, використовуємо в суб'єктних конструкціях? Чи можемо прогнозувати подальший шлях розвитку конструкцій посесивного результату?

В українській мові суб'єктні посесивно-результативні конструкції з дієсловом *мати* належать до периферії функційно-семантичного поля посесивності, але останнім часом чимдалі частіше входять до вжитку, що можна оцінити як іноваційний процес у граматиці. Саме тому необхідно порівняти присутність та прогресування таких іновацій з подібними процесами в інших слов'янських мовах, зокрема в сербській, яка, як вже було зазначено, разом з українською, належить до перехідного типу мов, коли йдеться про вираження в них посесивних відношень:

⁴ Науковець одночасно висловлює застереження з приводу однозначного трактування посесивних результативних конструкцій як запозичень, покликаючись на інших мовознавців: "Как известно, часто отмечают, что в македонском языке данная конструкция развилась под влиянием балканских языков. П. Илиевски считает, что иностранные языки оказали влияние на македонскую конструкцию с глаголом *има*, но в этом языке не отрицает общее направление развития в индоевропейских языках (Илиевски 1988, 241-2). То же самое можно сказать о кашубском языке. В этом языке данная конструкция развилась под влиянием немецкого языка" (Номачи 2007, 601).

- (15) *X умеблював квартиру. Квартира умебльована: Він має квартиру. Він має умебльовану квартиру // У нього квартира. У нього квартира умебльована.*
- (16) (серб.) *X је опремио стан. Стан је опремљен: Он има стан. Он има опремљен стан // Стан му је опремљен.*

Як бачимо, в мовах типу *esse*, до яких належить й українська мова, можна опустити пасивний дієприкметник та одержати замість предикативної конструкції речення з посесивним відношенням та нульовим предикатом:

- (17) *У брата - квартира, у мене - будинок.*

У конструкціях з посесивним давальним пасивний дієприкметник не можна опустити, що вказує на первинну функцію вираження результативності, пор.:

- (18) *Стан му је опремљен // Он има опремљен стан*
**Стан му је // Он има стан.*

2 Моделі конструкцій посесивного результативного пасиву (ПРП)

М. Номаті свого часу відзначив, що в сербських конструкціях ПРП граматичний суб'єкт співпадає не з агенсом, а з бенефіцієнтом (Номати 2007, 604). Як в сербській, так і в українській мові ситуація, проте, дещо складніша. Конструкції посесивного результативного пасиву відрізняються не тільки з огляду на те, чи співпадають посесор або бенефіцієнт з агенсом, тобто з суб'єктом дії, що передувала наявному станові, але й у плані означеності/неозначеності агенса. Поєднуючи ці показники та комбінуюючи їх, виокремлюємо три можливі логіко-семантичні моделі конструкцій:

I Посесор співпадає з агенсом попередньо виконаної дії, а сам агенс – означений:

$Pos = Ag, Ag_{def}$ (хоча в поєдиних випадках можливе трактування: посесор може співпадати або не співпадати з агенсом попередньої дії $Pos \neq Ag$, в залежності від лексичної семантики дієслова);

II Посесор не співпадає з агенсом попередньо виконаної дії, агенс – означений:

$Pos \neq Ag, Ag_{def}$

III Посесор не співпадає з агенсом попередньо виконаної дії, агенс – неозначений:

Pos \neq Ag, Ag_{indef}

У рамках наведених моделей (I, II, III) агенс (Ag) – суб'єкт дії, що веде до зміни стану, може бути формально вираженим:

а) підметом:

(19) **Марія** має закінчений факультет;

б) непрямим додатком:

(20) *Марія* має заказаний огляд у **лікаря**;

в) одночасно підметом та непрямим додатком:

(21) **Університет** має підписано 19 угод з **іншими університетами**.

В окремих конструкціях формально може бути виражений лише пацієнс, тобто об'єкт зміненого стану, на який була спрямована попередня дія:

(22) **Телефон** має налаштований доступ до мережі.

Для кожної моделі ПРП типовим є те, що в конструкціях з дієсловом *мати*, так само як і в конструкціях з посесивним родовим відмінком, функціонують пасивні дієприкметники, утворені від перехідних дієслів, які вказують на досягнення певного результату. В рамках кожної з виявлених моделей дієприкметники утворено від дієслів певної семантичної групи, що буде показано далі.

2.1 Модель Pos = Ag, Ag_{def}, суб'єктні конструкції

У формуванні конструкцій ПРП за моделлю Pos = Ag, Ag_{def} беруть участь дієслова, які можна за значенням умовно поділити на такі групи.

A) Дієслова зі значенням успішного завершення запланованої дії, результат якої веде до виникнення нової ситуації: *записати, написати, зафіксувати, підписати, підготувати, намалювати* тощо:

(23) *При моїх купальських піснях (ї інших обрядових) маю записані мотиви, отже, хотіла б просити п. Лисенка про-*

редагувати мені ті мотиви (Лист Лесі Українки до І.Я. Франка, 11.10.1893 р.)⁵

- (24) *Ви ж маєте написані кілька законів* (Поступ).
- (25) *Наприклад, маю матеріали, зафіксовані мною ще понад 25 років тому* (Закарпаття).
- (26) *Маю власноруч намальовані схеми залізниць семи областей України* (openmind.ua).

Там, де дієслівна семантика допускає трактування Pos=/ \neq Ag, можна вжити й неузгоджені безособові пасивні форми на *-но, -то*, дієприкметникові за походженням, тоді як однозначне співпадіння агенса з посесором блокує таке вживання, пор.:

- (27) *Зараз маємо напрацьовано п'ять тематик* (ecumenicalstudies.org).
- (28) **Маю закінчено факультет*.

У сербській мові ситуація аналогічна, див. (29-30), тоді як в македонській мові неузгоджені дієприкметники з'являються й у випадку співпадіння агенса й посесора, див. (31).

- (29) *Ове године имамо засејано детелином педесет хектара* (Пипер та ін. 2005, 693).
- (30) **Ја имам завршено факултет*.
- (31) *Јас имам завршено факултет пред 2 години*.⁶

У заперечних конструкціях ПРП з пасивними дієприкметниками, утвореними від дієслів зі значенням успішного завершення запланованої дії, результат якої призводить до початку нової ситуації, відсутність такого результату трактується як порушення норми:

- (32) *Причина у тому, що не маємо нормально напрацьованого догоспітального етапу екстреної медичної допомоги* (hromadskeradio.org).

У формуванні конструкцій ПРП з дієсловом *мати* особливо активно беруть участь дієслова-предикати реципрокальної семантики, такі як: *підписати, налагодити*, тощо, які одночасно від-

⁵ Режим доступу: <http://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp>.

⁶ Про еволюцію та семантичні типи македонського посесивного перфекта див.: Митковска Лилјана; Бужаровска Елени, *За има-перфектот во македонскиот стандарден јазик* (режим доступу: <http://www.academia.edu/4329624>), а також Митковска, Бужаровска 2010; Mitkovska, Bužarovska 2008).

кривають позиції для двох агенсів, виражених на синтаксичному рівні підметом та непрямим додатком:

- (33) **Університет має підписані** угоди про співпрацю з **Університетом** Пенсильванії (lnau.lviv.ua).
 (34) **Коледж має налагоджений зв'язок з** Миколаївським національним **університетом** імені В.О. Сухомлинського (uk.wikipedia.org).

Б) Дієслова кумулятивної семантики: *заощадити, зберегти, наскладати тощо*:

- (35) *Частину живності довелося продати, трохи мав заощаджених грошей, от і сплатив заставу* (Молодий буковинець, 25.07.2009).
 (36) *Ні гроші ми витрачали, не мали заощаджених чи ще б пак позичали їх* (Тиждень і люди, 12.07.2013).
 (37) **Має трохи наскладано** – доста (Г. Пагутяк, Зачаровані музиканти).

Як підтип дієслів цієї семантичної групи можемо розглядати дієслова зі значенням накопичення, збереження інформації, вживання яких є типовим для електронного дискурсу. Останнім часом такі конструкції ввійшли до широкого вжитку, див. (38-41). При цьому, можливі як суб'єктні посесивно-результативні конструкції з відповідними пасивними дієприкметниковими формами дієслів *зберегти, пропустити, прочитати* тощо, див. (38-40), так і несуб'єктні, з родовим відмінком, див. (41):

- (38) **Маю у PC Studio 3 збережено всі контакти, але не можу перенести на C3322** (Форум).
 (39) **Маю збережено “Уроки обережності”** [...], *можу поділитись без проблем* (forum.mamus1.org.ua).
 (40) **Маю пропущений дзвінок** (Розм.).
 (41) **У мене сьогодні пропущено дзвінок із 044 354 03 90** (podruga.com.ua).

В) Дієприкметники в конструкціях ПРП утворено і від дієслів з семантикою дії, що веде до поступового часткового або повного покращення ситуації, напр.: *розвинути, натренувати, сформувати* тощо.

- (42) **Україна є однією з провідних країн світу, що має розвинене бджільництво** (www.ukrinform.ua).

- (43) *Найкраще це виходить у тих небагатьох, хто має розвинене так зване “третє око” і хто це “третє око” трєнує* (rivne-surenzh.com.ua).
- (44) *Вона має гнучке і натреноване тіло* (ua.korrespondent.net).

Г) Дієприкметникові форми дієслів, що позначають дію, результатом якої став змінений стан без зовнішніх показників: *прочитати, дослідити, проаналізувати* тощо. Такі дієприкметники рідко входять до складу конструкцій ПРП через відсутність у них об'єкта-креатива, який би був результатом попередньо виконаної дії і безпосередньо вказував на виникнення нової ситуації:

- (45) *Маю прочитані книги “фентезі”, можу продати по символічній ціні* (vk.com/wall).
- (46) *Маю прочитані “Наталі”, “Единственная”, “Космополитен”. З радістю віддам...* (board.lutsk.ua).

Д) Суб'єктним конструкціям ПРП з дієприкметниками від дієслів зі значенням деструкції, напр. *зламати, пошкодити, обпекти* тощо, притаманне позначення минулої дії, наслідком якої є нетривалий стан:

- (47) *Він мав зламану ногу. Він зламав ногу // У нього була зламана нога.*
- (48) *Вона мала пошкоджену руку. Вона пошкодила руку // У неї була пошкоджена рука.*
- (49) *У встановлений законом строк позивачка спадщину не прийняла, бо [...] має зламану руку й довгий час знаходиться на лікуванні* (Справа № 2-1007/11, 4.03.2011. Краматорськ).
- (50) *Можливо, він і був лівшею або просто мав пошкоджену праву руку і не міг нею нічого робити* (forum-molodost.in.ua).

Зазначені конструкції містять дієприкметники, утворені від дієслів неконтрольованої дії, що виокремлює їх з-поміж інших, для яких, як вже було заакцентовано, запланованість попередньої дії є однією з головних передумов формування конструкції ПРП.

Конструкції з дієприкметниками, утвореними від дієслів даної семантики, та посесивним родовим відмінком з прийменником у/в допускають поширення речення каузативним детермінатором, що недопустимо в конструкціях ПРП з дієсловом *мати*, пор.:

- (51) *Обличчя в нього було обпечене при пожежі.*
- (52) *Він мав обпечене обличчя.*

- (53) *Він мав обпечене при пожежі обличчя.

2.2 Модель Pos = Ag, Ag_{def}, несуб'єктні конструкції

У конструкціях ПРП з родовим посесивним відмінком форма найчастіше вказує на так званого зовнішнього посесора (Піпер та ін., 2005, 695), що вступає у відношення цілого до частини та являє собою непрямий додаток на синтаксичному рівні, а на логіко-семантичному вказує на агенса, який одночасно виступає посесором об'єкта, формально вираженого називним відмінком:

- (54) Голова в нього побрита.
 (55) Волосся в неї високо підняте.

Іменна частина присудка в таких конструкціях виражена пасивним дієприкметником, утвореним від перехідного дієслова, переважно доконаного виду. У наведених прикладах, див. (54), (55), йдеться про так звану соматичну посесивність, хоча можлива й предметна посесивність – у випадку відношення посесора до предмета, який є на ньому:

- (56) У неї [...] хустина зав'язана на маківці... (<http://www.nmckvolyn.com.ua>).

У конструкціях ПРП з посесивним родовим відмінком часто наявні відповідні обставини або речення, які визначають посесивну результативність як стан тимчасовий, непостійний, чим такі конструкції однозначно відрізняються від речень з дієсловом *мати*, пор.:

- (57) [...] у нього поки **руки не забруднені** кров'ю... (Правда, 4.6.2014).
 (58) *Він має не забруднені поки кров'ю руки.

У випадку наявності в одній конструкції предметної та соматичної посесивності, іменник у називному відмінку вказує на предмет-об'єкт локалізації, локалізатором для якого є частина тіла посесора. При цьому соматизм у локативній конструкції вступає у відношення 'частина-ціле' з самим посесором, вираженим родовим відмінком. Таким чином реалізується подвійне відношення – предметної та соматичної посесивності між посесором, вираженим прийменниковою формою родового відмінка, та об'єктами належності, вираженими іменниками в називному (предмет) та місцевому (частина тіла) відмінках:

- (59) *В дівчини на руці зав'язана червона нитка. (в дівчини нитка – предметна посесивність; в дівчини на руці – соматична посесивність).*

Такі конструкції можна трансформувати в речення з дієсловом *носити*, яке в даному випадку функційно та синтаксично прирівнюється до дієслова *мати*. Дієприкметники в конструкціях ПРП з дієсловом *носити* переважно поширюються обставинами:

- (60) *Знатні люди носили рівно підстрижене волосся...*
(Розвиток перукарського мистецтва).

Про те, що в наведених прикладах наявні посесивні відношення при нейтралізованій семі руху свідчить можливість заміни в них дієслова *носити* дієсловом *мати*:

- (61) *Знатні люди мали рівно підстрижене волосся.*

Окремим типом конструкцій ПРП с посесивним родовим відмінком, утвореним за моделлю $P = Ag, Ag_{def}$ є речення, що вказують на стан як результат виконання усталеної дії або давньої дії, наслідок якої продовжує бути актуальним:

- (62) *У неї [...] діти умиті, чисто одягнені, обід зварений*
(М. Коцюбинський).
(63) *У нього були два сини, вже давно забезпечені і відділені набік* (І. Франко).

Таким чином, за моделлю $Pos = Ag, Ag_{def}$ формуються суб'єктні конструкції (з дієсловами *мати*, а деколи й *носити*), а також не-суб'єктні – з посесивним родовим відмінком. Конструкції з родовим відмінком, на відміну від речень з дієсловом *мати*, можна вжити на позначення нетривалого, змінного, зворотнього стану.

2.3 Модель $Pos \neq Ag, Ag_{def}$

Друга модель конструкції ПРП описує ситуацію, в якій посесор не співпадає з агенсом попередньо виконаної дії, що призвела до зміненого стану. Агенс – означений і може бути виражений непрямым додатком в самому реченні або бути розташованим у мінімальному контексті речення. Йдеться про конструкції з дієприкметниками, що утворено від дієслів регулятивно-правової семантики: *зареєструвати, завірити, замовити* тощо, напр.:

- (64) *Я маю офіційно завірену генеральну довіреність на квартиру від сина.*

У ролі агенса в таких конструкціях обов'язково виступає особа, що має повноваження, необхідні для набуття чинності нового стану як наслідку виконаної нею дії. У наведеному прикладі, див. (64), агенсом дії є син, що має повноваження написати довіреність, тобто документ, який фіксує та робить чинною зміну стану.

Важливою передумовою формування конструкцій ПРП за даною моделлю являється активна участь посесора у виконанні дії, що призвела до зміни ситуації. Там, де цю умову не задоволено, в українській мові неможливо утворити конструкцію ПРП з дієсловом мати, тобто не можна в них вжити дієприкметники від дієслів зі значенням заборони, наказу – прохібітивів, а також пермисивів, комісивів, тощо, які є цілком прийнятними в аналогічних конструкціях західнослов'янських мов, пор.:

- (65) *Я маю наказаний відступ.
(66) (чеш.) *Brazilská vláda oznámila svým producentům, že nebudou mít povoleno vyvážet cukr* (Panevová 2013).
(67) *Вони не будуть мати дозволено експорт цукру.

Конструкції на зразок *Нам наказано відступати; Мені заборонено палити* не являють собою предмет даного дослідження, так як в них займенникова форма вказує не на посесора, а на адресата попередньо виконаної дії. Саме тому конструкції з посесивним давальним відмінком в сербській мові не беруть участі у вираженні ПРП в рамках моделі $Pos \neq Ag, Ag_{def}$ (див. Поповић 2014).

2.4 Модель $Pos \neq Ag, Ag_{indef}$

Згідно з зазначеною моделлю (2.4) сформовано конструкції, що корелюють з неозначено-особовими реченнями активного стану. У таких реченнях в ролі посесора виступає не суб'єкт, а об'єкт попередньо виконаної дії. Йдеться про так званий **реципієнтний пасив** (див. Panevová 2013), коли в пасивній конструкції підметом стає не логічний об'єкт, як в прототипічних пасивних конструкціях, а посесор, частиною якого є об'єкт, на який було спрямовано дію. Логічний суб'єкт у силу своєї неозначеності не виявляє себе на синтаксичному рівні. Такі конструкції можна віднести до посесивного результативного пасиву, позаяк у них наявні відношення посесивності при вираженні пасивного стану:

- (68) *Новий Ford Mondeo має вдосконалену 6-ступеневу автоматичну коробку передач* (ford.niko.ua).

Даний тип конструкції, див. (68), типовий для електронного та технічного дискурсів української мови. Сфера її функціонування поширюється завдяки реченням з дієсловом *отримати*, яке, до речі, найчастіше зустрічається в конструкціях з реципієнтним пасивом у західнослов'янських мовах (Papevová 2013). На відміну від чеських, словацьких, верхньолужицьких та кашубських конструкцій такого типу, які, як зазначає Мотокі Номаті, можуть бути калькою німецького *bekommen*-пасиву, напр. (чеш.) *Karel dostal vyhubováno*; *Karel dostal přidány dva tisíce* (Номаті 2007), в українській мові, як і в сербській, агенс в них ніколи не займає позицію суб'єкта стану, тобто посесора, натомість залишається неозначеним:

- (69) *Дволітровий двигун 4G63 отримав вдосконалену систему управління фазами газорозподілу і допрацьований турбокомпресор* (<https://uk.wikipedia.org>).
- (70) *Програми, що увійшли до складу пакета, отримали покращену швидкість роботи* (microsoftblog.azurewebsites.net).

Аналогічні конструкції поширені також у технічному дискурсі російської мови, для якої принципово не характерні конструкції ПРП з дієсловом типу *habere*:

- (71) (рос.) *Трифонне 3 має улучшенное качество звука при VoIP-звонках* (www.ixbt.com).
- (72) (рос.) *Почтовый клиент Mailbox получил улучшенный поиск и поддержку новых жестов* (www.macdigger.ru).

Дієприкметникові форми дієслів конструктивної семантики, що вказують на досягнення позитивного результату внаслідок цілеспрямованої дії, таких як: *покращити*, *вдосконалити*, *налаштувати*, *змінити* тощо, часто функціонують в рамках моделі з неозначеним агенсом, причому однаково активно формують речення, як з дієсловом *мати*, так і з дієсловом *отримати*:

- (73) *У НБУ зазначили, що нова банкнота має вдосконалену систему захисту* (patrioty.org.ua).
- (74) *Офісне крісло має відмінно налаштовану систему управління і плавну фіксацію* (<http://molomo.com.ua/>).
- (75) *Модель розробили і зібрали за 4 місяці на базі модифікації Aero Super Sports моделі Morgan Aero 8, з якої використали мотор і ходову частину, та Morgan Aerotax, кузов якої отримав змінену задню частину (схожу на зад GT3 без спойлера) і з'ємний дах з двох алюмінієвих частин* (uk.wikipedia.org).

Модель $P \neq Ag$, Ag_{indef} охоплює також несуб'єктні конструкції з дієприкметниковими формами дієслів деструктивної семантики (*зіпсувати, поламати, пошкодити* тощо) та об'єктами, що належать до розряду неістот:

(76) *У мене поламана машина.*

У рамках цієї моделі можуть з'витися конструкції з посесивним родовим відмінком, які неможливо трансформувати в суб'єктні конструкції ПРП з дієсловом *мати* через семантику дієслова, від якого утворено дієприкметник, оскільки вона вказує на змінний стан внаслідок втрати об'єкта, що блокує вживання дієслова *мати*. У таких конструкціях агенс дії, що призвела до втрати об'єкта володіння, неозначений (X):

(77) *Хата в нього спалена. Х спалив хату. Хата спалена. *Він має спалену хату.*

3 Висновки

3.1 Суб'єктні (*мати* + пасивний дієприкметник) конструкції посесивного результативного пасиву (ПРП) становлять периферне явище категорії пасиву в українській мові, яка належить до перехідного типу, коли йдеться про вираження посесивних відношень, тобто проміжного між типами, умовно позначеними дієсловами *habere* й *esse*. Українській мові також притаманні несуб'єктні конструкції ПРП (родовий відмінок з прийменником *у/в* + пасивний дієприкметник).

3.2 Частотність конструкцій ПРП з дієсловом *мати* в українській мові залежить від відповідної моделі, за якою її утворено. Найбільш уживаною є конструкція, утворена за моделлю $Pos = Ag$, Ag_{def} . При цьому найактивнішими є конструкції з дієприкметниковими формами дієслів реципрокальної семантики, в яких посесор у функції підмета речення одночасно є агенсом попередньо виконаної дії, тоді як другий агенс виражено на синтаксичному рівні непрямым додатком.

У рамках цієї моделі виокремлюємо декілька груп дієслів, що активно беруть участь в утворенні дієприкметникових форм: а) результативні дієслова зі значенням успішно виконаної запланованої дії; б) кумулятивні дієслова; в) дієслова зі значенням поступової зміни стану; г) дієслова усталеної дії; д) дієслова деструктивної семантики зі значенням неконтрольованої дії.

У конструкціях, утворених за цією моделлю, можливо вжити інше дієслово типу *habere* – *носити*. Це дієслово-предикат у кон-

струкціях ПРП позбавлено семантики руху, натомість воно отримує значення статичної приналежності, його вживають як на позначення соматичної посесивності, так і предметної.

3.3 Конструкції ПРП, в яких посесор є адресатом попередньої виконаної дії, побудовано за моделлю $Pos \neq Ag, Ag_{def}$. Ця модель суб'єктної конструкції ПРП недостатньо розвинена в українській мові, тоді як несуб'єктний тип не зареєстровано. Натомість, у західнослов'янських мовах дана модель широко представлена, включно з реченнями з дієприкметниковими формами, утвореними від дієслів зі значенням заборони та дозволу, що неприпустимо в аналогічних конструкціях української мови.

3.4 За моделлю $Pos \neq Ag, Ag_{indef}$ утворено конструкції з реципієнтним пасивом, де підметом виступає посесор-неістота, частиною якого є об'єкт дії, що призвела до зміни стану. У такій моделі, крім дієслова *мати*, можна вжити дієслово-предикат *отримати*. Особливо часто вона виявляє себе в електронному та технічному дискурсах. Аналогічні конструкції зустрічаємо в сербській та російській мовах, що вказує на спільну тенденцію до зростання суб'єктних конструкцій ПРП у слов'янських мовах, які традиційно зачисляють до *esse* типу вираження посесивних відношень.

Список умовних скорочень

Ag	агенс
Ag_{def}	означений агенс
Ag_{indef}	неозначений агенс
Pos	посесор
ПРП	посесивний результативний пасив
=	співпадає
\neq	не співпадає

Література

- Илиевски, П.Хр. (1988). *Балканолошки лингвистички студии со посебен осврт кон историскиот развој на македонскиот јазик*. Скопје. [Ilievski, P. Hr. (1988). *Balkanological Linguistic Studies with a Special Focus on the Historical Development of the Macedonian Language*. Skopje].
- Митковска, Л.; Буžаровска, Е. (2010). “За има-перфектот во македонскиот стандарден јазик”. *Прилози*, 35(1), 45-71. [Mitkovska, L.; Bužarovska, E. (2010). “For the ima-Perfect in the Macedonian Standard Language”. *Prilozi*, 35(1), 45-71].
- Недялков, В.П. (ред.). (1983). *Типология резульативных конструкций (резуль- татив, статив, пассив, перфект)*. Ленинград: Наука. [Nedyalkov, V.P. (row.). (1983). *Typology of Resultative Constructions (Resultative, Stative, Passive, Perfect)*. Leningrad: Nauka].
- Номати, М. (2007). “О посесивно-резульативных конструкциях в славянских языках (на материале польского языка в сравнении с другими славянскими языками)”. *Зборник Матице српске за славистику*. 71-72, 599-610. [Nomati, M. (2007). “On Possessive-resultative Construc- tions in Slavic Languages (On the Material of the Polish Language in Com- parison with Other Slavic Languages)”. *Zbornik Matice srpske za slavistiku*, 71-72, 599-610].
- Номачи, М. (2007). “О тзв. индиректном пасиву у словачком језику (на фону других словенских језика)”. Синтаксичка истраживања (дијахроно- синхрони план). *Лингвистичке свеске*, 6, 44-53. [Nomači, M. (2007). “About the So-Called Indirect Passive in the Slovak Language (On the Background of Other Slavic Languages)”. Syntactic research (diachronic and synchron- ic aspect). *Lingvističke sveske*, 6, 44-53].
- Пипер, П.; Антонић, И.; Ружић, В.; Танасић, С.; Поповић, Љ.; Тошовић, Б. (2005). *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*. Ред. Ивић, М. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска. [Piper, P.; Antonić, I.; Ružić, V.; Tanasić, S.; Popović, Lj.; Tošović, B. (2005). *Syntax of the modern Serbian language. A simple sentence*. Ed. by Ivić, M. Belgrade: Institute for Serbian Language SASA, Beogradska knjiga, Matica srpska].
- Поповић, Љ. (2014). “Посесивна резульативна дијатеза у српском језику у поређењу са другим словенским језицима”. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43, 27-45. [Popović, Lj. (2014). “Possessive Resultative Diathe- sis in Serbian in Comparison with Other Slavic Languages”. *Naučni sastan- ak slavista u Vukove dane*, 43, 27-45].
- Grickat, I. (1961). “Развој значења глагола имати”. *Radovi ANNRBiH*, 18, 67-81. [Grickat, I. (1961). “Development of the Meaning of the Verb *imati*.” *Radovi ANNRBiH*, 18, 67-81].
- Mitkovska, L.; Bužarovska, E. (2008). “On the Use of Habere-Perfect in Journalistic and Administrative Style”. *STUF*, 61(2), 128-38.
- Nomachi, M. (2004). “Pregled kategorije posesivnosti u slovenačkom jeziku – u poređenju sa drugim slovenskim jezicima”. *Filološki pregled*, 31(1-2), 127-37. [Nomachi, M. (2004). “An Overview of the Possessive Category in the Slovenian Language - in Comparison with Other Slavic Languages”. *Filološki pregled*, 31(1-2), 127-37].
- Nomachi, M. (2005). “Neka obeležja posesivne rečenice sa imenicom somatske pripadnosti u slovenskim jezicima – na materijalu slovenačkog jezi-

- ka u poređenju sa drugim slovenskim jezicima". *Primenjena lingvistika*, 6, 44-54. [Nomachi, M. (2005). "Some Features of Possessive Sentences with a Noun of Somatic Meaning in Slavic Languages – on the Corpus of the Slovenian Language in Comparison with Other Slavic Languages". *Primenjena lingvistika*, 6, 44-54].
- Nomachi, M. (2006). "Nekoliko napomena o tzv. posesivnom perfektu u srpskom jeziku". *Naš jezik*, 37(1-4), 43-51. [Nomachi, M. (2006). "A Few Remarks About the So-Called Possessive Perfect in the Serbian Language". *Naš jezik*, 37(1-4), 43-51].
- Nomachi, M. (2008). "On the Recipient Passive in the Kashubian Language (Annex to Milka Ivić's Syntactic Inventory for Slavonic Dialectology)". *Južnoslovenski filolog*, 64, 273-81.
- Panevová, J. (2013). "Slovníková informace a její použití v gramatice (na příkladu českého slovesa)". *Јужнословенски филолог*, 69, 75-90. [Panevová, J. (2013). "Dictionary Information and Its Use in Grammar (on the Example of a Czech Verb)". *Južnoslovenski filolog*, 69, 75-90].
- Topolińska, Z. (2008). *Z Polski do Macedonii. Studia językoznawcze. Tom 1, Problemy predykcji*. Kraków: Lexis. [Topolińska, Z. (2008). *From Poland to Macedonia. Linguistic Studies. Vol. 1, Problems of Prediction*. Krakow: Lexis].